

คู่มือการถ่ายทอดเทคโนโลยี
การใช้จุลินทรีย์ในการบำบัดกลิ่นและน้ำเสียจากฟาร์มสุกร

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริภรณ์ ชื่นบาล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐปน ชื่นบาล

นายเรืองฤทธิ์ रिณพัฒน์

คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ได้รับทุนอุดหนุนการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย
โครงการจัดการความรู้การวิจัยเพื่อการใช้ประโยชน์เชิงชุมชน สังคม
ตามแนวพระราชดำริ ประจำปีงบประมาณ 2562
จาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

คำนำ

คู่มือการถ่ายทอดเทคโนโลยีฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อจัดการและควบคุมกลิ่นจากฟาร์มสุกร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีการจัดการของเสียและกลิ่นจากการเลี้ยงสุกรเพื่อสร้างอาชีพในชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้หลักการตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมทั้งมีเกณฑ์ปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับโรงเรือน โรงเก็บมูลระบบรวบรวมและระบบบำบัดน้ำเสีย รวมทั้งบริเวณที่นำมูลสุกรไปใช้ประโยชน์ เพื่อให้ผู้ประกอบการและชุมชนสามารถเลือกนำไปปฏิบัติเพื่อลดกลิ่นจากการเลี้ยงสุกร

ซึ่งการถ่ายทอดเทคโนโลยีได้รับการสนับสนุนงบประมาณและความช่วยเหลือในการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีจากผลงานวิจัยด้านการเกษตร สู่ภาคเกษตรกรเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืนและปลอดภัย ด้วยการใช้จุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และลำปาง

คู่มือการถ่ายทอดเทคโนโลยีมีเนื้อหาประกอบด้วย

- 1) ที่มาและความสำคัญ
- 2) แหล่งกำเนิดกลิ่น
- 3) การจัดการและควบคุมกลิ่น
- 4) การบำบัดกลิ่นจากฟาร์มสุกร

คณะผู้ดำเนินงานหวังว่าคู่มือการถ่ายทอดเทคโนโลยีฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกร ประชาชนในชุมชน และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่จะประยุกต์ใช้เทคโนโลยีนี้ ในการทำการเกษตรที่มีคุณภาพตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เกษตรกรยั่งยืนและปลอดภัย ในการพัฒนาชีวิตที่มั่นคง

คณะผู้จัดทำ

คณะผู้จัดทำ

1. หัวหน้าโครงการ

ชื่อ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิราภรณ์ ชื่นบาล
สาขาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยแม่โจ้

2. ผู้ร่วมโครงการ

ชื่อ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธูปน ชื่นบาล
สาขาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยแม่โจ้

3. ผู้ร่วมโครงการ

ชื่อ นายเรืองฤทธิ์ ริณพัฒน์
ฝ่ายถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อเกษตรกรและชุมชน
สถาบันพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมเกษตร(AGRITEC)
สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	2
คณะผู้จัดทำ	3
สารบัญ	4
สารบัญภาพ	5
ที่มาและความสำคัญ	6
1.แหล่งกำเนิดกลิ่น	7
- โรงเรือนหรือคอกสุกร	7
- ลานตากและโรงเก็บมูล	8
- ระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสีย	8
- บริเวณที่นำมูลไปใช้ประโยชน์	9
2. การจัดการและควบคุมกลิ่น	10
- เกณฑ์ปฏิบัติสำหรับโรงเรือนหรือคอกสุกร	10
- เกณฑ์ปฏิบัติสำหรับระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสีย วางระบายน้ำเสีย	11
- เกณฑ์ปฏิบัติสำหรับบริเวณที่นำมูลไปใช้ประโยชน์	11
3. การบำบัดกลิ่น	12
- เชื้อกลุ่มช่วยในการบำบัดน้ำเสียและบำบัดกลิ่น	13
- การใช้เชื้อจุลินทรีย์	14
บรรณานุกรม	16

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 โรงเรือนสุกร	7
ภาพที่ 2 ลานตากมูลสุกร	8
ภาพที่ 3 รางระบายน้ำเสียฟาร์มสุกร	8
ภาพที่ 4 ระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสีย	9
ภาพที่ 5 ของเสียจากฟาร์มสุกร	9
ภาพที่ 6 ตัวอย่างกลุ่มเชื้อต่างๆ ที่คัดแยกได้	14
ภาพที่ 7 การใช้งานหัวเชื้อจุลินทรีย์	15
ภาพที่ 8 การใช้เชื้อในการบำบัดน้ำเสียและ บำบัดกลิ่น	16

ที่มาและความสำคัญ

การเลี้ยงสุกรนับเป็นอีกหนึ่งธุรกิจที่สามารถสร้างรายได้และเป็นอาชีพที่มีความสำคัญของเกษตรกรไทย โดยรูปแบบการเลี้ยงสุกรของไทยในปัจจุบันได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างชัดเจน กล่าวคือจากระบบการเลี้ยงแบบพื้นบ้านปรับเปลี่ยนมาเป็นการแบบอุตสาหกรรมมากขึ้น อันเป็นผลจากความก้าวหน้าทางวิชาการ และด้านเทคโนโลยีส่งผลให้สุกรมีอัตราการรอดมากขึ้นจึงเกิดการแข่งขันแบบเศรษฐกิจสมบูรณ์ นั่นคือเลี้ยงมากได้ผลกำไรมาก การผลิตสุกรในปัจจุบันมีรูปแบบการเลี้ยงอยู่ 3 ประเภท ได้แก่ผู้เลี้ยงรายอิสระ(ระดับชุมชน/ครัวเรือน) ผู้ประกอบการสุกรแบบครบวงจร และผู้เลี้ยงสุกรพันธะสัญญากับผู้ประกอบการครบวงจร ทั้งแบบรับจ้างเลี้ยง และแบบประกันราคา

การเลี้ยงสุกรที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน ฟาร์มจะต้องจัดให้มีระบบกำจัดหรือบำบัดของเสียที่เหมาะสมเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยข้างเคียงหรือสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 1) ขยะมูลฝอย ทำการเก็บรวบรวมขยะมูลฝอยในถังขยะที่มีฝาปิดมิดชิด และนำไปกำจัดทิ้งในบริเวณที่ทิ้งของเทศบาล สุขาภิบาลหรือองค์การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น 2) ซากสุกร ฟาร์มต้องมีการจัดการกับซากสุกรให้ถูกสุขลักษณะอนามัย 3) มูลสุกร นำไปทำปุ๋ยหรือหมักเป็นปุ๋ยโดยไม่ทิ้งหรือกองเก็บในลักษณะที่จะทำให้เกิดกลิ่นหรือก่อความรำคาญต่อผู้อยู่อาศัยข้างเคียง 4) น้ำเสีย ฟาร์มจะต้องมีระบบเก็บกักหรือบำบัดน้ำเสียให้เหมาะสมทั้งนี้ น้ำทิ้งจะต้องมีคุณภาพน้ำที่เป็นไปตามมาตรฐานคุณภาพน้ำทิ้งที่กำหนด

การจัดการของเสียจากฟาร์มสุกรนั้น ยังประสบปัญหาเรื่องต้นทุนที่สูงในการจัดการของเสีย ดังนั้นเพื่อเป็นการลดต้นทุนการจัดการของเสีย

เพื่อให้เกิดการเลี้ยงสุกรได้อย่างยั่งยืนร่วมกับชุมชน โดยอาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการใช้จุลินทรีย์บำบัดน้ำเสียและบำบัดกลิ่น ซึ่งจะช่วยลดปัญหาของกลิ่นเหม็นรำคาญได้ภายใน 3 วัน อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการย่อยสลายของเสียจากสุกรให้สมบูรณ์ ซึ่งจะทำให้เกิดการผลิตก๊าซชีวภาพเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 10% ซึ่งได้ผ่านการวิจัยและพัฒนาที่มีองค์ความรู้ในการนำมาถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน รวมทั้งเอื้ออำนวยให้เกษตรกรและชุมชนเกิดการพัฒนาอาชีพได้อย่างอิสระ “ยั่งยืน”

1. แหล่งกำเนิดกลิ่น

แหล่งกำเนิดกลิ่นจากฟาร์มสุกร มี 4 แหล่ง คือ โรงเรือนหรือคอกสุกร ลานตากและโรงเก็บมูล ระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสีย และ บริเวณที่นำมูลไปใช้ประโยชน์

1.1 โรงเรือนหรือคอกสุกรกลิ่นจากโรงเรือนหรือคอกสุกร ได้แก่

- กลิ่นเหม็นเฉพาะจากตัวสุกรเอง
- กลิ่นของสิ่งขับถ่าย ได้แก่ มูลและปัสสาวะ

ภาพที่ 1 โรงเรือนสุกร

1.2 ลานตากและโรงเก็บมูล

บริเวณที่นำมูลมาตากหรือกองเก็บไว้ในพื้นที่โล่งแจ้ง เพื่อนำไปขายเป็นปุ๋ยคอกหรือผลิตเป็นปุ๋ยหมัก

ภาพที่ 2 ลานตากมูลสุกร

1.3 ระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสีย

วางระบบน้ำเสียและบ่อพักน้ำเสียที่มีการดูแลรักษาไม่ดี เช่น ปล่อยให้มีการสะสมของน้ำเสียจนล้นบ่อ จะทำให้เกิดกลิ่นเหม็น

ภาพที่ 3 วางระบบน้ำเสียฟาร์มสุกร

กลิ่นเหม็นที่เกิดจากระบบบำบัดน้ำเสีย มักมาจากระบบที่มีการดูแลรักษาไม่ดี มีการอุดตัน หรือรับน้ำเสียเกินค่าการออกแบบ

และจุดปล่อยน้ำเสียเข้าและออกจากระบบบำบัด ที่มีการปนปนวน
จากการไหลของน้ำเสียที่ปลายท่อ

ภาพที่ 4 ระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสีย

ภาพที่ 5 ของเสียจากฟาร์มสุกร

1.4 บริเวณที่นำมูลไปใช้ประโยชน์

บริเวณที่มีการนำมูลสุกรไปกองไว้เพื่อรอการใช้ประโยชน์ หรือ
บริเวณที่มีการนำน้ำเสียซึ่งยังไม่ผ่านการบำบัดไปใช้

2. การจัดการและควบคุมกลิ่น

วิธีการเลี้ยงสุกรของฟาร์มแต่ละแห่งอาจแตกต่างกันตามพื้นที่และประสบการณ์ที่ได้สะสมหรือถ่ายทอดต่อกันมา เช่น การไม่ล้างคอกหรืออาบน้ำสุกรตลอดระยะเวลาการเลี้ยงสุกรขุน 4-5 เดือน โดยเชื่อว่ามูลและความสกปรกที่ติดตามตัวสุกรจะช่วยป้องกันพยาธิและโรคต่างๆ ได้ แต่กลับก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นที่รุนแรง และมีความเข้มข้นของก๊าซแอมโมเนียในคอกสูงซึ่งอาจทำให้ทั้งผู้เลี้ยงและสุกรเกิดโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจมากขึ้นการจัดการและควบคุมกลิ่นจากฟาร์มสุกร ซึ่งเกณฑ์ปฏิบัติในการควบคุมกลิ่นจากฟาร์มสุกรนั้น แบ่งตามแหล่งกำเนิดกลิ่น คือ

- โรงเรือนหรือคอกสุกร
- รางระบาย ระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสีย
- บริเวณที่นำมูลไปใช้ประโยชน์

2.1 เกณฑ์ปฏิบัติสำหรับโรงเรือนหรือคอกสุกร

- ✚ เก็บกวาดและรวบรวมมูลออกจากคอกสุกร อย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง (เช้า-เย็น)
- ✚ ควรเก็บกวาดมูลของสุกรอนุบาลและสุกรขุน และควรมีความถี่มากกว่าการเก็บกวาดมูลของสุกรแม่พันธุ์เสมอ ควรล้างทำความสะอาดโรงเรือนเป็นประจำ อย่างน้อยทุก ๆ 2 วัน
- ✚ ควรหลีกเลี่ยงการล้างคอกในช่วงเวลาเข้านมดและหัวค่ำ เพราะเป็นเวลาที่อุณหภูมิมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งกลิ่นเหม็นจากฟาร์มสุกรจะแพร่กระจายได้ดี

2.2 เกณฑ์ปฏิบัติสำหรับรางระบาย ระบบรวบรวมและบ่อบำบัดน้ำเสีย

- ✚ ห้ามเก็บมูลสุกร เศษอาหาร เศษขยะ ตะกอนตกค้าง ตามรางระบายน้ำและเส้นท่อ อย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง เพื่อให้น้ำเสียระบายได้สะดวก
- ✚ ควรออกแบบให้ปลายท่อน้ำทิ้งอยู่ใต้น้ำ เพื่อลดการแพร่กระจายของกลิ่น
- ✚ ควรมีฝาปิดหรือพลาสติกคลุม ในจุดที่มักมีกลิ่นเหม็นรุนแรงเช่น บ่อรวบรวมน้ำเสีย
- ✚ ควรขุดลอกตะกอนภายในบ่อบำบัดน้ำเสียเป็นประจำ ทุก 4-5 ปี หรือเมื่อมีตะกอนสะสมสูงกว่า 2 เมตร
- ✚ ในกรณีระบบบ่อปรับเสถียร เมื่อน้ำในบ่อหมักมีค่าพีเอชต่ำกว่า 7 และเริ่มมีกลิ่นเหม็นรุนแรง ให้เติมปูนขาวลงในบ่อที่ละน้อยเพื่อปรับค่าความเป็นกรด-ด่าง (pH) ให้อยู่ระหว่าง 7-8

2.3 เกณฑ์ปฏิบัติสำหรับบริเวณที่นำมูลไปใช้ประโยชน์

- ✚ การนำมูลสุกรสดไปใช้ประโยชน์ควรทำทันที ไม่ควรกองทิ้งไว้เป็นเวลานาน เพราะจะทำให้เกิดกลิ่นเหม็น
- ✚ การหมักปุ๋ยจากมูลสุกร ไม่ควรพลิกกลับกองปุ๋ยในช่วงเช้ามีดและหัวค้ำ เพราะเป็นช่วงเวลาที่ทำให้กลิ่นเหม็นฟุ้งกระจาย

3. การบำบัดกลิ่น

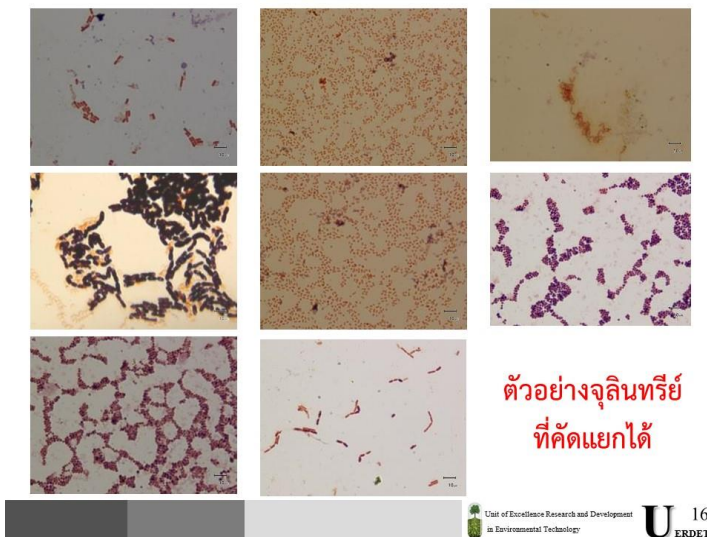
จากการค้นคว้าของสาขาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ร่วมกับ สวทช.ภาคเหนือ ทำให้ได้วิธีการใหม่ในการประยุกต์ใช้จุลินทรีย์ที่มีความสามารถในการบำบัดน้ำเสียจากฟาร์มสุกร โดยการคัดเลือกจุลินทรีย์ในท้องถิ่นที่มีประโยชน์ในการบำบัดน้ำเสียมาประยุกต์ใช้ในฟาร์มสุกร เพื่อให้ระบบบำบัดน้ำเสียของฟาร์มสุกรที่มีอยู่เดิมมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นเพื่อลดผลกระทบจากน้ำเสียที่ส่งกลิ่นเหม็นต่อชุมชนเพื่อการเลี้ยงสุกรในการประกอบอาชีพอย่างยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยการคัดเลือกจุลินทรีย์ในท้องถิ่นจากแหล่งน้ำธรรมชาติ, น้ำเสียจากฟาร์มสุกรและดิน จำนวน 67 ไอโซเลต จากนั้นได้คัดเลือกจุลินทรีย์ที่มีประสิทธิภาพในการบำบัดน้ำเสียจากฟาร์มสุกร ซึ่งสามารถคัดเลือกแบคทีเรียได้จำนวน 4 ไอโซเลต ซึ่งพบว่ากลุ่มแบคทีเรียทั้ง 4 ไอโซเลตนี้มีประสิทธิภาพในการบำบัดน้ำเสียดีที่สุด ซึ่งมีอัตราการเจริญสูงสุดภายใน 22-24 ชั่วโมง และมีค่าการจัดการของเสียโดยวัดจาก COD, FCOD, SS, TS และแอมโมเนีย อยู่ที่ช่วงระหว่าง 83.2 %– 97.7 % ตามลำดับ นอกจากนี้เมื่อเติมเชื้อจุลินทรีย์ทุก 14 วัน นาน 30 วัน พบว่าสามารถเพิ่มประสิทธิภาพของการผลิตก๊าซมีเทนได้ เมื่อนำจุลินทรีย์ที่ได้จากโครงการมาประยุกต์ใช้ในการจัดการน้ำเสียและบำบัดกลิ่นจากฟาร์มสุกร พบว่าสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการบำบัดน้ำเสียและบำบัดกลิ่นจากฟาร์มสุกรได้เป็นอย่างดี

3.1 เชื้อกลุ่มช่วยในการบำบัดน้ำเสียและบำบัดกลิ่น

จุลินทรีย์กลุ่มนี้ สามารถช่วยในการย่อยสลายสารอินทรีย์ในน้ำเสียได้ดีขึ้น ทำให้ระบบบำบัดน้ำเสียมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น และยังช่วยในการบำบัดกลิ่นที่เกิดจากน้ำเสียเพื่อไม่ให้ส่งกลิ่นรบกวน ซึ่งเป็นปัญหาที่พบได้บ่อยครั้งในการร้องเรียน โดยอัตราการใช้จะขึ้นอยู่กับขนาดของระบบบำบัดน้ำเสีย และแหล่งกำเนิดกลิ่นซึ่งจะต้องมีการใช้เชื้อจุลินทรีย์อย่างสม่ำเสมอในช่วงสัปดาห์แรก 2-3 ครั้ง จากนั้นจะลดลง 1-2 ต่อสัปดาห์ (ควรปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ)

จุลินทรีย์บำบัดน้ำเสียและบำบัดกลิ่นประกอบด้วยกลุ่มเชื้อแบคทีเรีย และ ยีสต์ ดังนี้

1. กลุ่มกำจัดไขมัน
2. กลุ่มกำจัดแอมโมเนีย
3. กลุ่มกำจัดไฮโดรเจนซัลไฟด์
4. กลุ่มเร่งการย่อยสลาย
5. ยีสต์

ภาพที่ 6 ตัวอย่างกลุ่มเชื้อต่างๆ ที่คัดแยกได้

3.2 วิธีการใช้เชื้อจุลินทรีย์

1. เชื้อจุลินทรีย์บำบัดน้ำเสียและบำบัดกลิ่น สามารถขยายเชื้อจุลินทรีย์ได้ 1 ครั้ง
  2. ในกรณีที่มีกลิ่น ให้ฉีดพ่นบริเวณที่ก่อให้เกิดกลิ่นอัตราการใช้งาน ผสมเชื้อจุลินทรีย์ 1 ลิตร ต่อน้ำ 25 ลิตร
  3. การขยายจุลินทรีย์บำบัด
    1. กากน้ำตาล 1.5 กิโลกรัม
    2. น้ำตาลทราย 1.5 กิโลกรัม
    3. หัวเชื้อ 4 ลิตร
    4. ยูเรีย (46-0-0) 300 กรัม
    5. น้ำ 100 ลิตร

เติมอากาศโดยใช้ปื้มเติมอากาศ 2 วัน เมื่อครบ 2 วัน สามารถใช้จุลินทรีย์ได้ / ถ้าไม่มีปื้มเติมอากาศให้ กวน 3-5 วัน เข้า-เย็น (เพื่อรักษาความเข้มข้นและประสิทธิภาพของเชื้อจุลินทรีย์ ไม่ควรขยายเชื้อจุลินทรีย์เกิน 1 ครั้ง)

ภาพที่ 7 การใช้งานหัวเชื้อจุลินทรีย์

4. การเก็บรักษาหัวเชื้อที่ขยายแล้วควรเก็บเชื้อไว้ในที่ร่ม แสงแดดส่องไม่ถึง ปิดฝาเพื่อกันแมลง
อายุเชื้อ 6 เดือน – 1 ปี

ภาพที่ 8 การใช้เชื้อในการบำบัดน้ำเสียและบำบัดกลิ่น

บรรณานุกรม

- กรมควบคุมมลพิษ. 2548 คู่มือเกณฑ์ปฏิบัติในการจัดการและควบคุมกลิ่น
จากฟาร์มสุกร กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
พัชรี สุแพง. 2551 การศึกษาประสิทธิภาพของจุลินทรีย์อัดเม็ดใน
กระบวนการบำบัดน้ำเสียจากฟาร์มสุกรในสภาวะไร้ออกซิเจน.
วิทยานิพนธ์ สำนักงานบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้.